Внесок Миколи Сергійовича Романова у розвиток теоретичних положень судової експертизи установлення факту контактної взаємодії об'єктів

Елла Сімакова-Єфремян

Д-ка юрид. наук, проф., заслуж. діячка науки і техніки України,
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0000–0002–8246–7688, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Обґрунтовано вагомий внесок видатного ученого М. С. Романова у розвиток положень судової експертології щодо судової експертизи установлення факту контактної взаємодії об'єктів, методології даного виду досліджень.

Ключові слова: судова експертиза факту контактної взаємодії; експертне пізнання; оптимізація експертних завдань; сліди; завдання судової експертизи; контактно-взаємодіючий комплекс.

Contribution of Mykola Serhiiovych Romanov to the Development of Theoretical Provisions of Forensic Science to Establish the Fact of Contact Interaction of Objects

Ella Simakova-Yefremian

The significant contribution of the prominent scientist M. S. Romanov to the development of the provisions of forensic expertology regarding forensic examination to establish the fact of contact interaction of objects, the methodology of this type of research is substantiated.

Keywords: forensic examination of contact interaction; expert cognition; optimization of expert tasks; traces; forensic examination tasks; contact-interacting complex.

Микола Сергійович Романов — беззаперечно неординарна особистість в історії становлення та розвитку Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *ННЦ ІСЕ*) і не тільки цієї установи. Саме він вважається організатором запровадження судової автотехнічної експертизи в діяльності судово-експертних установ Міністерства юстиції України, саме його участь в розробленні різноманітних положень судової експертизи посідає непересічне місце, зважаючи на те, що він обіймав посаду заступника директора з наукової роботи Харківського НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса після видатного ученого Лева Юхимовича Ароцкера. Мені в житті, я вважаю, пощастило, тому що довелося неодноразово спілкуватися з Миколою Сергійовичем особисто. І кожне таке спілкування стало для мене певним дороговказом для формування наукових поглядів на проблемні питання судової експертизи.

Микола Сергійович Романов писав свої роботи дійсно складним науковим стилем, і на початку своєї наукової діяльності мені було дуже важко сприймати його ідеї, тому що їх треба було читати дуже вдумливо, аналізуючи кожне положення, ним запропоноване. Саме так було з його численними публікаціями із проблемних питань судової експертизи факту контактної взаємодії об'єктів (ФКВ) [1—12]. Проте після ретельного вивчення його наукових праць все стає зрозумілим та логічним настільки, що ми разом із Миколою Сергійовичем опублікували низку робіт із цього питання [13—16].

Науковці та експерти-криміналісти знають, яким нелегким шляхом просувалися ідеї щодо обґрунтованості концепції розв'язання питань про ФКВ. Довгий час тривало обговорення на сторінках спеціальної літератури та в матеріалах конференцій дискусійного питання щодо протистояння розробленої М. Я. Сегаєм й підтриманої М. С. Романовим та ін. концепції експертного пізнання, заснованої на дослідженні зв'язків взаємодії, яка обґрунтовує з позицій системного підходу принципи оптимізації експертних завдань і шляхи їх розв'язання, та формально-логічної концепції розв'язання експертних завдань (зокрема, ідентифікаційних), що відкидає правомірність їх оптимізації за рахунок інтегрування вихідної інформації, відображеної в різних

© Е. Сімакова-Єфремян, 2024

слідах (прихильники останньої — В. Ф. Берзін, З. С. Меленевська, З. О. Ковальчук та ін.). Одразу ж зауважу, що ми підтримуємо концепцію оптимізації саме М. Я. Сегая, але аргументи опонентів містили доволі логічні обґрунтування щодо її слабких місць. Так от, свого часу, коли я взялась за цю тему, в мене на початкових етапах роботи виникало почуття когнітивного дисонансу із цього приводу та були певні труднощі із її обґрунтуванням. Однак бесіди із Михайлом Яковичем Сегаєм та Миколою Сергійовичем Романовим, а головне — їхні наукові праці, у яких вони послідовно та логічно наводили свої аргументи, просто перевернули мої уявлення на користь наукової концепції експертного пізнання, заснованої на дослідженні зв'язків взаємодії та остаточно й безповоротно зробили мене її послідовником, що й найшло відображення у моїй першій монографії 2004 року [17].

В обґрунтування своєї позиції зауважимо, що під об'єктом судової експертизи (загальним, родовим, безпосереднім) треба розуміти винятково матеріальні предмети та інші матеріальні (матеріалізовані) утворення. Обставини події, на наш погляд, становлять предмет судової експертизи. У дослідженнях контактної взаємодії об'єктів саме контактно-взаємодіючий комплекс як системне утворення, що існувало в минулому, є тією матеріальною базою, за результатами експертного дослідження сукупності елементів якої встановлюють різноманітні фактичні дані та обставини справи, що складають предмет експертного дослідження [17, с. 62].

Концепція М. Я. Сегая (саме він уперше розробив теоретичні положення щодо принципової можливості встановлення факту контактної взаємодії [18, с. 29, 113, 178]) полягає в такому. Важливу проблему типології експертних завдань становить принцип їх оптимізації, тобто оптимальне використання всіх трьох структурних елементів експертних завдань із метою достовірного пізнання за допомогою спеціальних знань шуканих за справою фактичних даних та обставин справи. Оптимізація мети експертного завдання — це найбільш повне усвідомлення фактичних обставин розслідуваної події, явищ, що реально існують або існували в минулому, на встановлення яких спрямоване судово-експертне дослідження. Установлення цих обставин (фактичних даних) складає головне завдання конкретної експертизи, що досягається шляхом розв'язання окремих підзавдань, які належать до пізнання окремих сторін (властивостей, відносин) об'єктів взаємодії. Оптимізація мети експертного дослідження й полягає в обранні найбільш ефективного шляху розв'язання окремих підзавдань, що забезпечують розв'язання головного завдання. Сутність оптимізації умов розв'язання експертних завдань полягає у збільшенні обсягу отримуваної інформації, що міститься в слідах взаємодії, які розглядають як інтеграційний об'єкт. Це може бути здійснено шляхом складання одноякісної інформації, відображуваної у взаємопов'язаних слідах, різноякісної інформації, відображуваної в тому самому сліді, різноспрямованої (одноякісної та різноякісної) інформації, що міститься в слідах, об'єднаних процесом (механізмом) взаємодії об'єктів. Оптимізація третьої структурної ланки розв'язання експертного завдання — способу досягнення мети — полягає в евристичному використанні всіх трьох основних методів експертного аналізу (ідентифікаційного, діагностичного та ситуаційного) для об'єднання слідів взаємодії в новий інтеграційний об'єкт експертного пізнання, що містить не тільки кількісно більшу, але і якісно перетворену, більш ємну інформацію як про об'єкти, так і про процес взаємодії [19, с. 56–57].

М. С. Романов виступив проти критики цього напряму експертних досліджень, чим зробив значний внесок у розвиток теорії та методології судової експертизи на користь концепції оптимізації мети експертного завдання при розв'язанні питань щодо факту контактної взаємодії. На користь оптимізації інформаційної ємності слідів при розв'язанні комплексних експертних завдань висловлювалися й Г. Л. Грановський [20], Г. В. Прохоров-Лукін [21, с.9—14] та багато інших науковців.

Хочу підкреслити: дуже добре те, що ННЦ ІСЕ проводить сьогодні цей захід із вшанування пам'яті Миколи Сергійовича Романова. Тільки за таких умов його ідеї будуть жити та розвиватися в наукових пошуках нинішніх та прийдешніх поколінь науковців та судових експертів-практиків.

Перелік джерел посилання

1. Романов Н. С. Факт контактного взаимодействия объектов как предмет судебно-экспертного исследования. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1984. Вып. 29. С. 23—28.

2. Романов Н. С. О спорных вопросах решения идентификационных задач в комплексной судебной экспертизе. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1986. Вып. 33. С. 15—22.
3. Романов Н. С. Пути решения идентификационных и диагностических задач в транспортно-трасологической экспертизе. *Современное состояние и перспективы развития традиционных видов криминалистической экспертизы.* Москва, 1987. С. 80—87.
4. Романов Н. С. Исследование механизма следообразования судебной транспортно-трасологической экспертизой. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1987. Вып. 34. С. 103—107.
5. Романов Н. С. Механизм дорожно-транспортного происшествия и методологические вопросы его анализа в судебной автотехнической экспертизе. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1988. Вып. 37. С. 87—91.
6. Романов Н. С. Гносеологическая сущность экспертизы факта контактного взаимодействия объектов. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1989. Вып. 38. С. 15—21.
7. Романов Н. С., Киреев В. А. Методологическая характеристика судебной экспертизы установления ФКВ по делам о ДТП. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1992. Вып. 45. С. 88—95.
8. Романов Н. С., Киреев В. А. Транспортно-трасологические экспертизы факта контактного взаимодействия. *Современные достижения науки и техники в борьбе с преступностью.* Минск, 1992. С. 189—192.
9. Романов Н. С., Мотин О. Н., Переверзев Н. В. Методология судебной экспертизы ФКВ. Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики. Киев, 1993. С. 77—79.
10. Романов М. С., Киреєв В. О. Експертиза контактно-слідових взаємодій при розслідуванні дорожньо-транспортних подій. *Право України.* 1994. № 10. С. 30—34.
11. Романов Н. С., Киреев В. А. Диагностический аспект исследований при установлении факта контактного взаимодействия объектов (ФКВ). *Роль судебной экспертизы и криминалистики в раскрытии и профилактике преступлений* : мат-лы науч.-практ. конф. Одесса, 1994. С. 177—179.
12. Романов Н. С., Киреев В. А. Транспортно-трасологическая экспертиза ФКВ при решении диагностических и ситуалогических задач по делам о дорожно-транспортных происшествиях. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1995. Вып. 47. С. 83—89.
13. Романов М., Єфремян Е. Знакова властивість слідів та її криміналістичне значення. *Право України*. 1998. № 5. С. 57—60.
14. Романов М., Єфремян Е. Об'єкт, предмет і метод криміналістичного дослідження контактно-слідової взаємодії об'єктів. *Вісник Академії правових наук України.* 1998. № 3 (14). С. 119—127.
15. Романов М. С., Єфремян Е. Б. Семіотичний (знаковий) аспект судової трасології. *Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы (к 75-летию основания Харьковского НИИ судеб. экспертиз).* Харьков, 1998. С. 41—42.
16. Романов М. С., Єфремян Е. Б. Об информационной природе следов. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ.* Спецвипуск. 1999. Ч. 4. С. 93—98.
17. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теорія і методологія комплексної експертизи контактно-слідової взаємодії об'єктів : монографія. Харків, 2004. 176 с.
18. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации. Киев, 1970. 256 с.
19. Сегай М. Я., Стринжа В. К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии). Киев, 1997. 174 с.
20. Грановский Г. Л. Свойства как объекты экспертного исследования и их признаки. *Новые разработки и дискуссионные проблемы теории и практики судебной экспертизы.* Москва, 1982. Вып. 6. С. 1—12.
21. Прохоров-Лукин Г. В. Предмет судебной экспертизы и общие основания деления экспертных задач на категории. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 2001. Вып. 50. С. 3—15.